

Európai térszerkezet változásai

Dr. Nagy Henrietta
egyetemi docens, dékánhelyettes
SZIE GTK RGVI

Területi folyamatokat befolyásoló tényezők

- **Természeti tényezők** (domborzat, éghajlat, termőföld, vízellátás)
- **Társadalmi tényezők** (kultúrák, nyelvek, egészségügyi helyzet, munkaerő)
- **Gazdasági tényezők** (jövedelem, beruházás)
- **Közösségi politikák** (regionális-kohéziós + KAP, K+F, környezetvédelem, IT, verseny)

Természeti vonatkozások I.

- A globális környezeti változások miatt **szerepük ismét felértékelődik**
- Domborzati tagoltság (pl. természetes választóvonalak – Alpok, Pireneusok, La Manche csatorna stb.) **leküzdése nem lehetetlen, csak költséges**
- Egységes piac megköveteli a leküzdésüket
- A **lakosság 2/3-a kedvező természeti adottságú területen él**, de számos terület elnéptelenedik eközben
- Turisztikai célpontoknál, a mediterrán térségekben **elsivatagosodás, vízhiány**

Természeti vonatkozások II.

- A **termőföld minősége eltérő**, de a hozam szempontjából legfontosabb differenciáló tényezők (csapadék, **birtokméret**, **technológia**, **tőkeellátottság**)
- A lakosság több mint 50%-a a **15 legnagyobb folyó völgyében él** (ezeken a helyeken magas népsűrűség, gazdasági tevékenységek, közlekedési hálózatok)
- **Ásványi nyersanyagokból**, **fosszilis energiahordozókból** általában behozatalra szorul, de számos nyersanyaglelőhely kimerülése miatt ipari körzetek kerültek válságba

Társadalmi vonatkozások

- Nemzetek, nyelvek, kultúrák, szokások, hagyományok, vallások együttélése – sokszínűség
- Az országok közötti alacsony migráció okai a nyelvi nehézségek, akadályok, viszont a régiók közötti migráció foka magas
- A természetes szaporodás alacsony
- A bevándorlás mértéke egyre nő
- A lakosság kb. 1/3-a él nagyvárosi agglomerációban, másik 1/3-a kis-, közepes városokban
- A kiemelt övezetben a népsűrűség 500 fő/km² feletti (Belső-London kb. 8600, Brüsszel kb. 6000, Berlin kb. 3700)

Gazdasági vonatkozások

- 2 globális szerepű metropolisz – London, Párizs
- Az egykori nehézipari központok szerkezetváltásra kényszerültek
- Nemcsak a vállalatok versenyeznek a nagyobb piaci részesedésért, a profitért, hanem a régiók is a magas szintű foglalkoztatást biztosító új befektetésekért
- A regionális politikának tudatosan növelnie kell az új technológiák iránti befogadóképességet
- A mezőgazdaság térvesztése általánosan jellemző
- Az intenzív termelés következtében a környezetszennyezés fokozódik – egyre nagyobb szerep az ökológiai gazdálkodásnak

Közösségi politikák

- Kapcsolódó politikák: közösségi versenypolitika, közös agrárpolitika, környezetvédelmi politika
- Transzeurópai hálózatok kiépítése
- Perifériás területek bekapcsolása
- Információs társadalom elősegítése
- Kutatás-fejlesztés-innováció ösztönzése

Általános jellemzők, területi folyamatok előzményei

- Az európai tér tehát erősen **tagolt**
- Meglévő **különbségek** a **településhálózatban, iskolázottságban, infrastruktúrában, gazdasági szerkezetben** – oka: a több évszázados eltérő történelmi fejlődés
- A társadalom által használt térben **szervezett és spontán folyamatok** is zajlanak
- **Kezdeti szabályozások:**
 - egyes törzsek **égetéssel vándorművelése** Afrikában
 - **több település együttműködése** a Nílus-völgyi öntözéssel gazdálkodásnál
 - **központi és regionális erőfeszítés** a Római Birodalom kontinentális úthálózatának kiépítésére
 - az **állam szerepe** a XIX. században erősödött meg a tőkés piacgazdaság létrejöttével

Területi folyamatok Európában

XIX. század – állam szerepvállalás, egy- és többközpontú országok

XIX.-XX. század fordulója – nagyvárosi agglomerációk

1909. - Nagy-Britannia

40-es évek vége – piacgazdaságok átfogó regionális programjai

50-60-as évek – Ny-Eu-ban kiterjedt regionális programok, aktív állami intervenció

70-es évek eleje – új típusú irányzat

80-as évek vége – új hajtóerő (K+F, humán erőforrás)

90-es évek eleje – keleti megnyílás

XIX. század

- **Egyközpontú országok (pl. F, AT, HU, KKE, részben UK)**
 - gyenge a domináns fővároson kívüli periféria teljesítőképesége
 - a vasúthálózatot az állam centrumát kiszolgáló **sugaras szerkezetben** fejlesztették
 - a kulturális, politikai funkciók is a centrumban összpontosulnak
- **Többközpontú államok (pl. IT, DE, ES)**
 - az ipari fellendülés, közlekedési infrastruktúra kiépülése több városi térséget érintett, ezek **közel hasonló fejlődési pályán** haladtak
 - a kulturális, politikai, közigazgatási intézmények is **decentralizáltak**

XIX. század folyt.

- A **nyersanyagigényes ágazatok** rohamos fejlődése a **korábbi növekedési központoktól** (pl. Antwerpen, Amszterdam, Bordeaux) **távol** indult meg
- Az **új térségek** (Ruhr-vidék, ÉK-Anglia, É-Olaszország) **településein** a **népesség megsokszorozódott**, máshol pedig **elnéptelenedés** indult meg
- A XIX. és XX. század fordulóján **nagyvárosi agglomerációk** kialakulása (ekkor **alapozódott meg sok ország monocentrikus térstruktúrája**)

Tudatos területi politika a XX. század első harmadában

- Legátfogóbb törvényi szabályozás 1909-ben Nagy-Britanniában (**lakás- és várostervezési törvény**)
 - helyi önkormányzatok pénzügyi állami támogatással fejlesztési tervet készítettek
- A két világháború között egyre több országban volt a **térbeli fejlődés részleges szabályozása** (komplex szabályozás csak Nagy-Britanniában)
- 1928. megalakult az **Ipari Áttelepítési Tanács**
- 1934. **Speciális Térségek Törvénye** (4 nehézipari körzet fejlesztésére pénzügyi alap létrehozása)

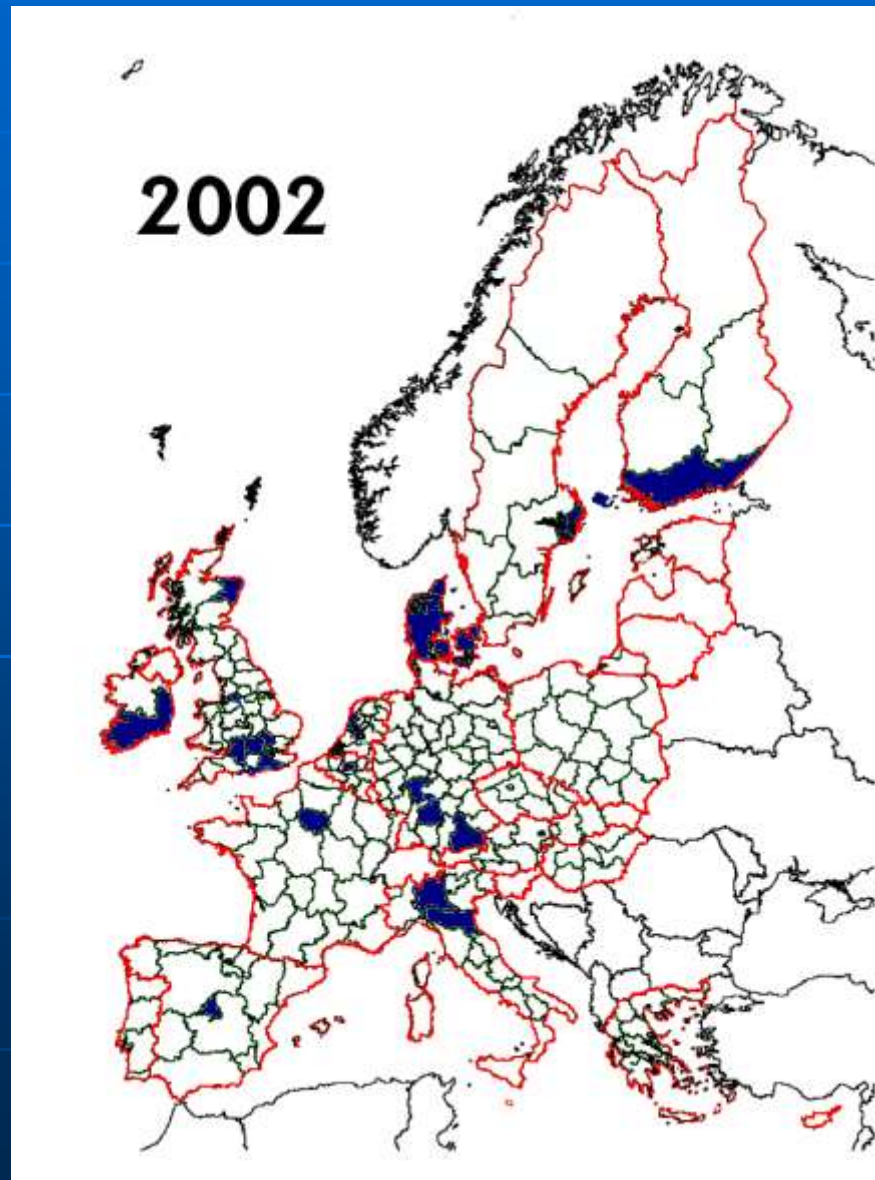
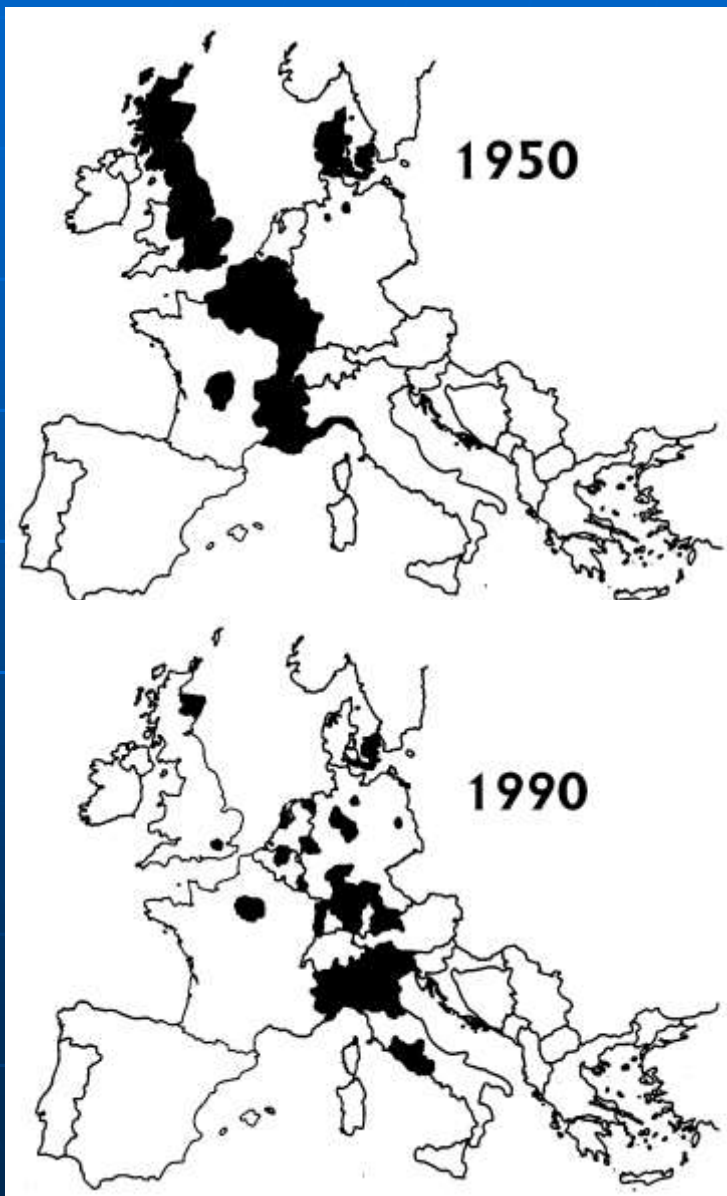
Területi politika a 40-es évektől

- A piacgazdaságokban átfogó regionális fejlesztési programok (K-Európában némi „fáziskéséssel”)
- Szovjetunió után Magyarországon volt az első területfejlesztési dokumentum 1959-ben
- A 2. vh. után a hagyományos ipari körzeteket modernizálták, a perifériák lemaradása
- 50-60-as években a jóléti állam gazdaságpolitikája a regionális politikában is új korszakot nyitott – Ny-Európában kiterjedt regionális fejlesztési programok, a központosított jövedelmek egyre nagyobb hányada a területi egyenlőtlenségek mérséklésére irányul

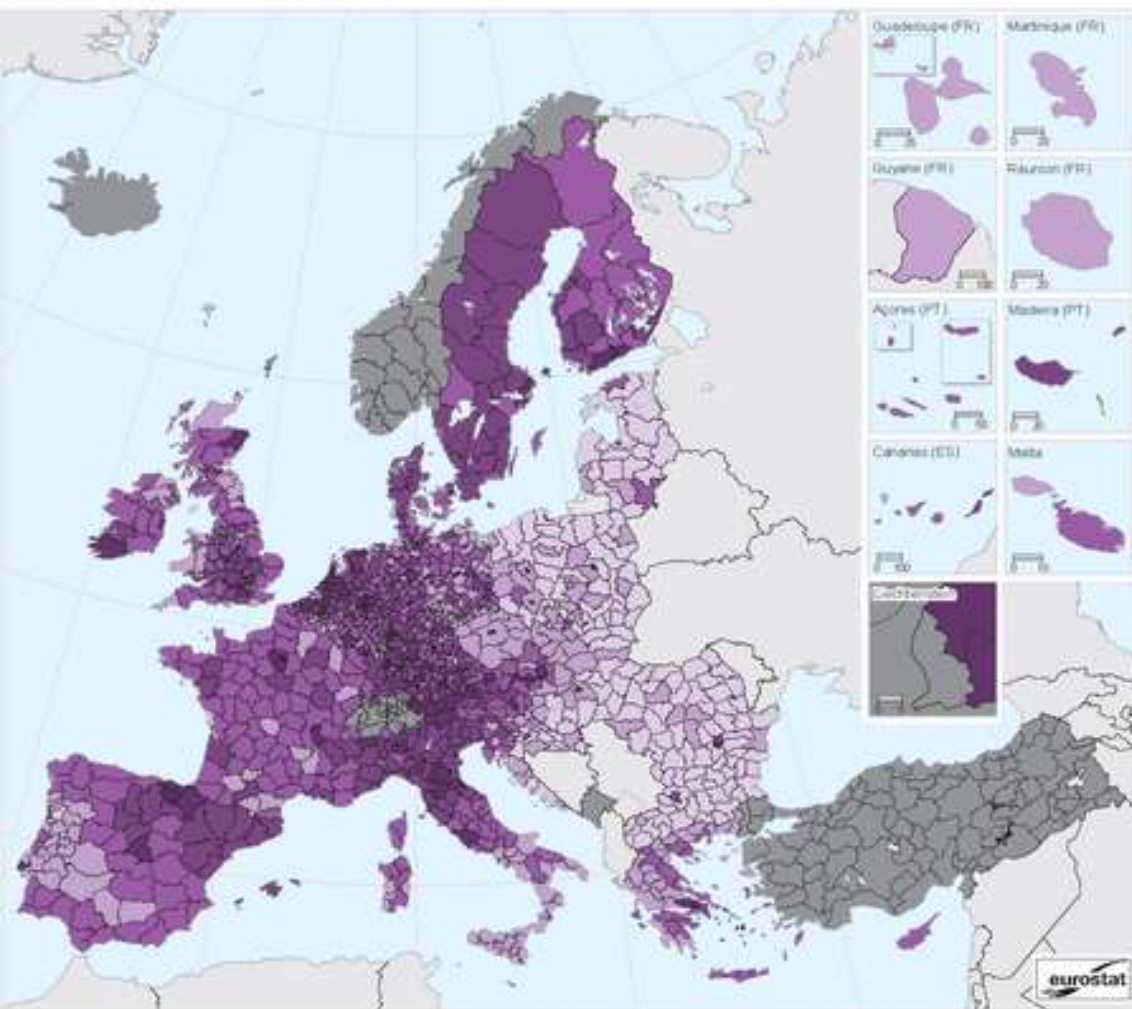
Folyt.

- 70-es évek elején a világgazdasági korszakváltás hatással volt a regionális politikára is – a fejlett országok az ún. strukturális alkalmazkodás periódusába értek
- **KKE-ban** nem volt iránymódosulás - „várospártiság” (korszerű városhálózat kialakulása)
- 80-as évek végén **belső erőforrásokra építkezés**, perifériáktól kiinduló fejlesztés (alulról építkezés)
- 90-években „**keleti megnyílás**”, új piacok elérése, közlekedési hálózatok összekapcsolása, új kihívások
- XXI. században nemzetállamokon belüli **decentralizáció**, DE továbbra is cél a kohézió, ill. a területi egyenlőtlenségek mérséklése

Nyugat-Európa legfejlettebb régióinak földrajzi elhelyezkedése 1950-ben, 1990-ben (HORVÁTH 1998) és 2002-ben (saját szerkesztés)

Gross domestic product (GDP) per inhabitant, in purchasing power standard (PPS),
 by NUTS 3 regions, 2009 (*)
 (% of the EU-27 average, EU-27=100)

(% of the EU-27 average, EU-27=100)
 EU-27 = 100

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turktat
 Cartography: Eurostat — GISCO, 03/2012

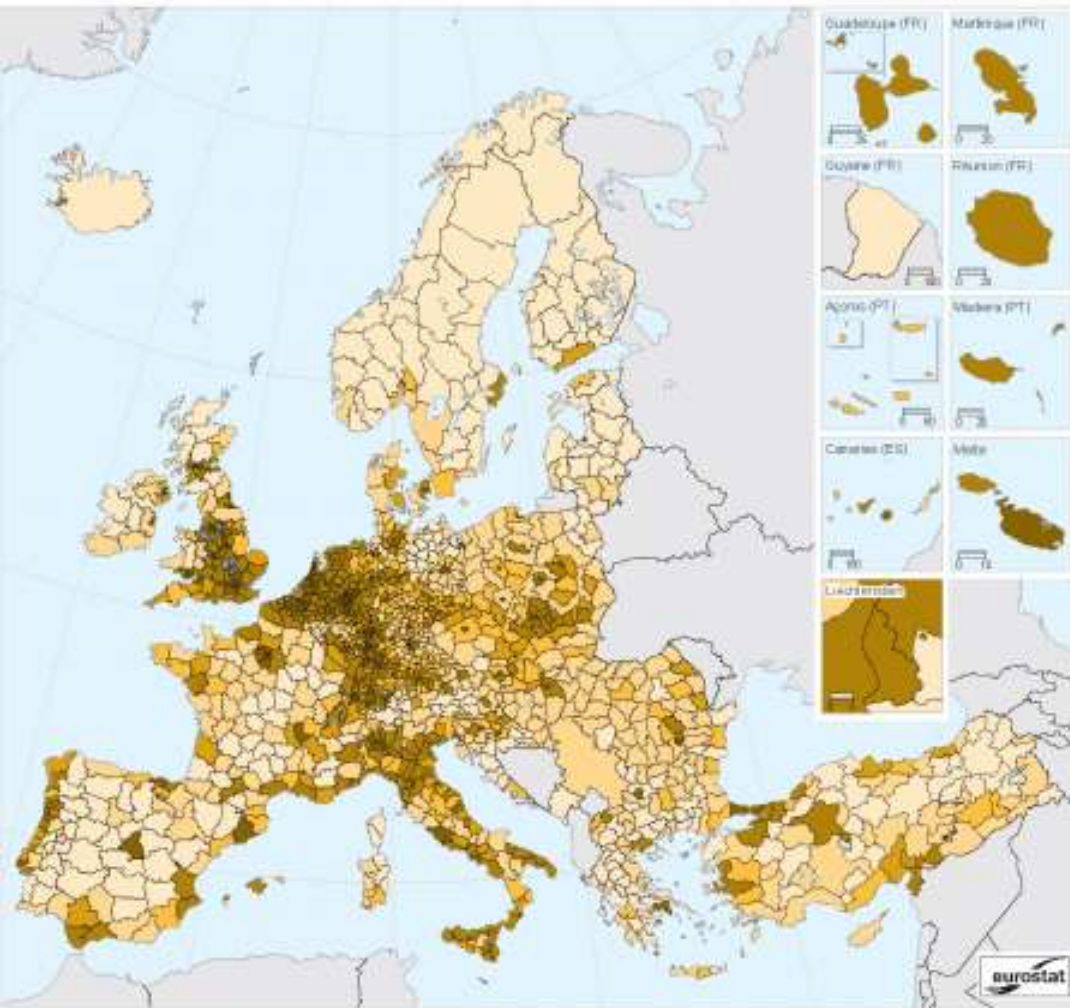
(*) Spain, 2007 (except for Asturias (ES120), Cantabria (ES130), Navarra (ES220), La Rioja (ES230), Madrid (ES300), Murcia (ES620), Ceuta (ES630) and Melilla (ES640))

Source: Eurostat (online data code: nama_e3gdp)

1 főre jutó GDP az
 EU27-ek átlagának
 %-ában (2009)

Népsűrűség (2011)

Population density, by NUTS 3 regions, 2011 (*)
(inhabitants per km²)

(inhabitants per km²)
EU-27 = 117

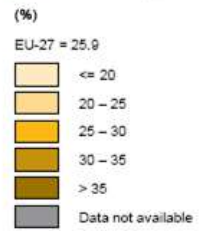
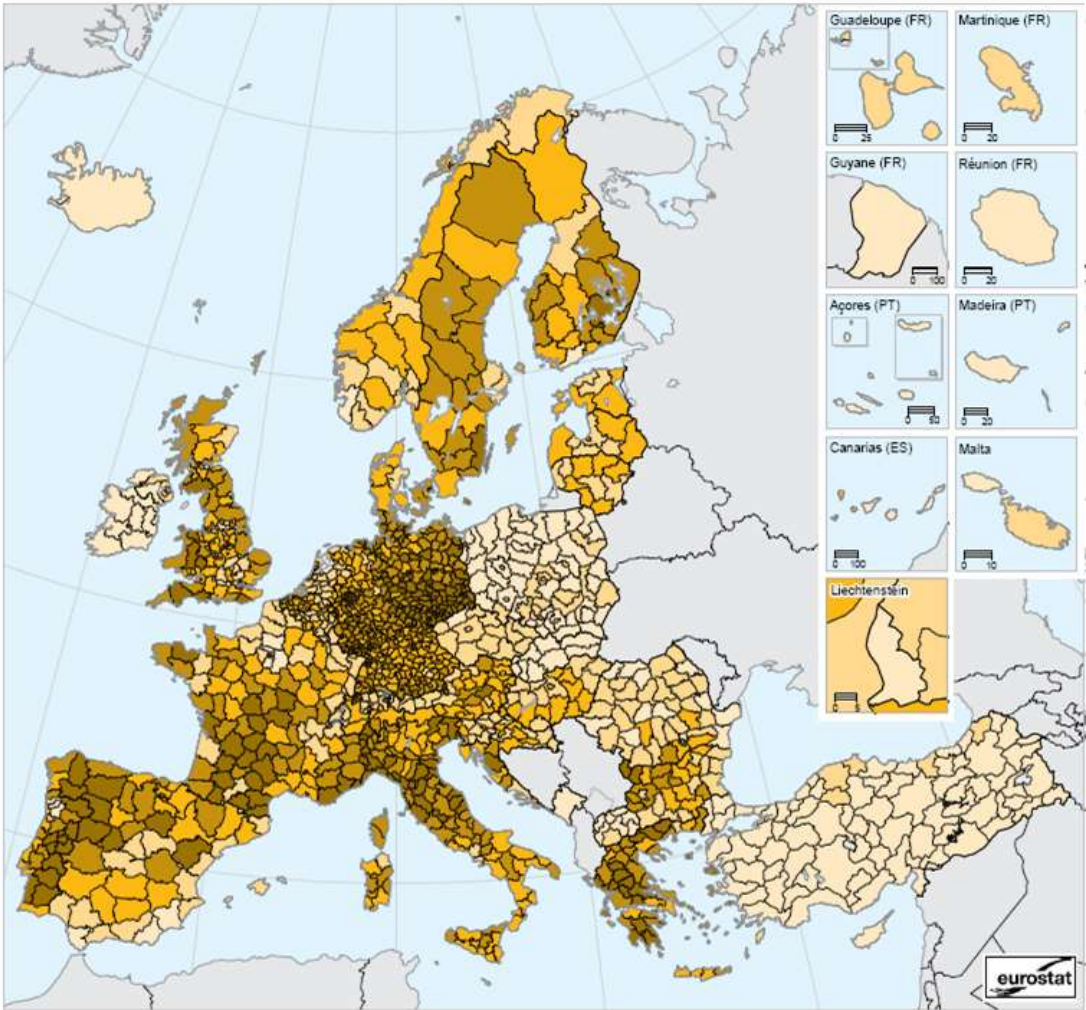

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turktat
Cartography: Eurostat — GISCO, 05/2013

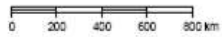

(*) Population density is calculated as the ratio between (annual average) population and the surface (land) area; land area is a region's total area, excluding the area under inland water, Mecklenburg-Vorpommern (DE8), Ilas Balears (ES55), Canarias (ES7), Malta, the United Kingdom, Croatia and Turkey, 2010; Serbia, national level.
Source: Eurostat (online data codes: demo_r_d3dens, demo_r_jan and cpc_agmain)

Map 2.8: Old-age dependency ratio, by NUTS 3 regions, 1 January 2011 ⁽¹⁾
 (%)

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat — GISCO, 04/2012

Az idősektől való függőség várhatóan megduplázódik az elkövetkezendő 50 évben, azaz 1 aktív lakosnak kétszer annyi nyugdíjast kell ellátnia.

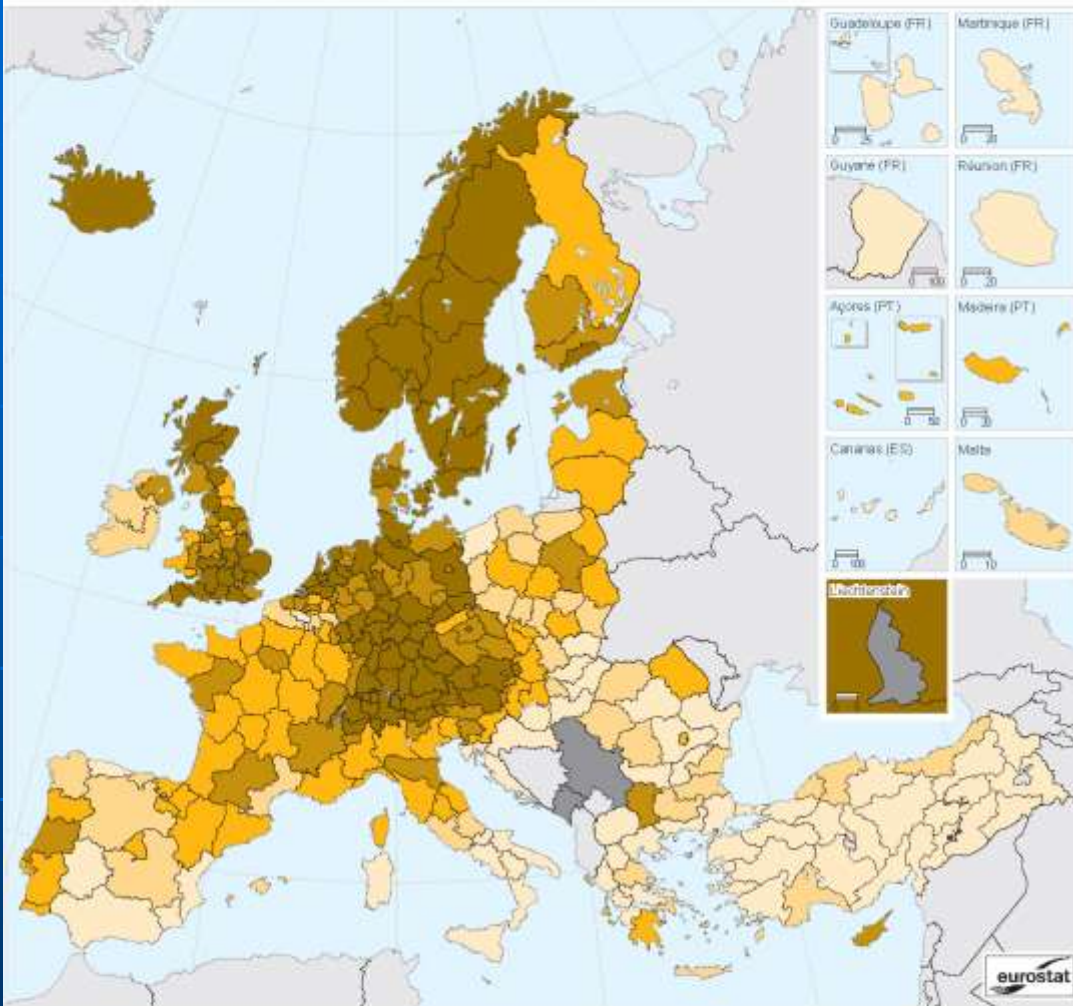
⁽¹⁾ EU-27, Belgium, Aachen, Kreisfreie Stadt (DEA21), Aachen, Kreis (DEA25), Sachsen (DED), Illes Balears (ES53) and Canarias (E57), France, Cyprus, the United Kingdom and Norway, 1 January 2010.
 Source: Eurostat (online data code: demo_r_pjanaggr3)

Foglalkoztatottak aránya az aktív lakosság körében (2011)

Lisszaboni stratégia szerint 2010-re 70%
Európa 2020 szerint 75%-ra kell emelni

Employment rate, persons aged 20–64, by NUTS 2 regions, 2011

(%)

(%)

EU-27 = 68.6

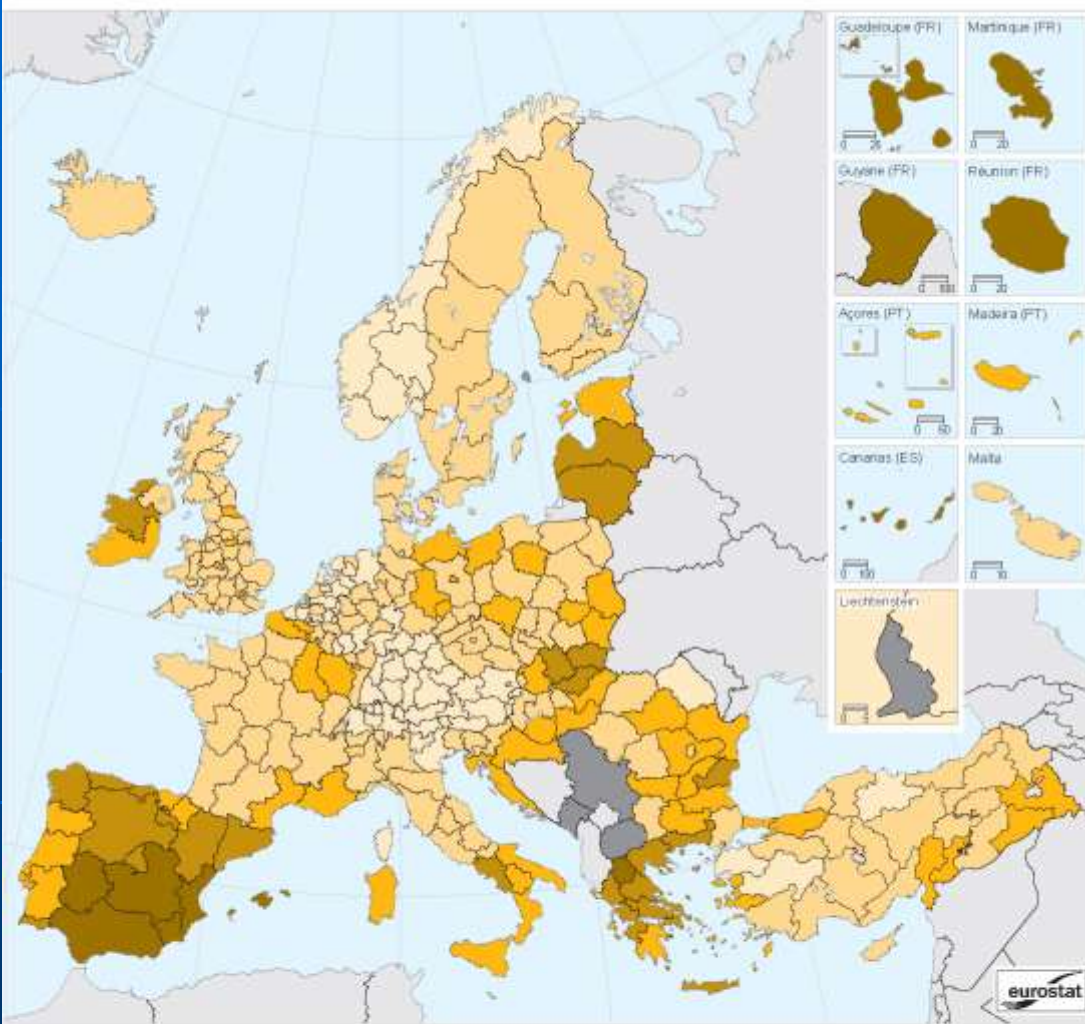

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turktat
Cartography: Eurostat — GISCO, 05/2013

Unemployment rate, persons aged 15–74, by NUTS 2 regions, 2011

(%)

(%)

EU-27 = 9.6

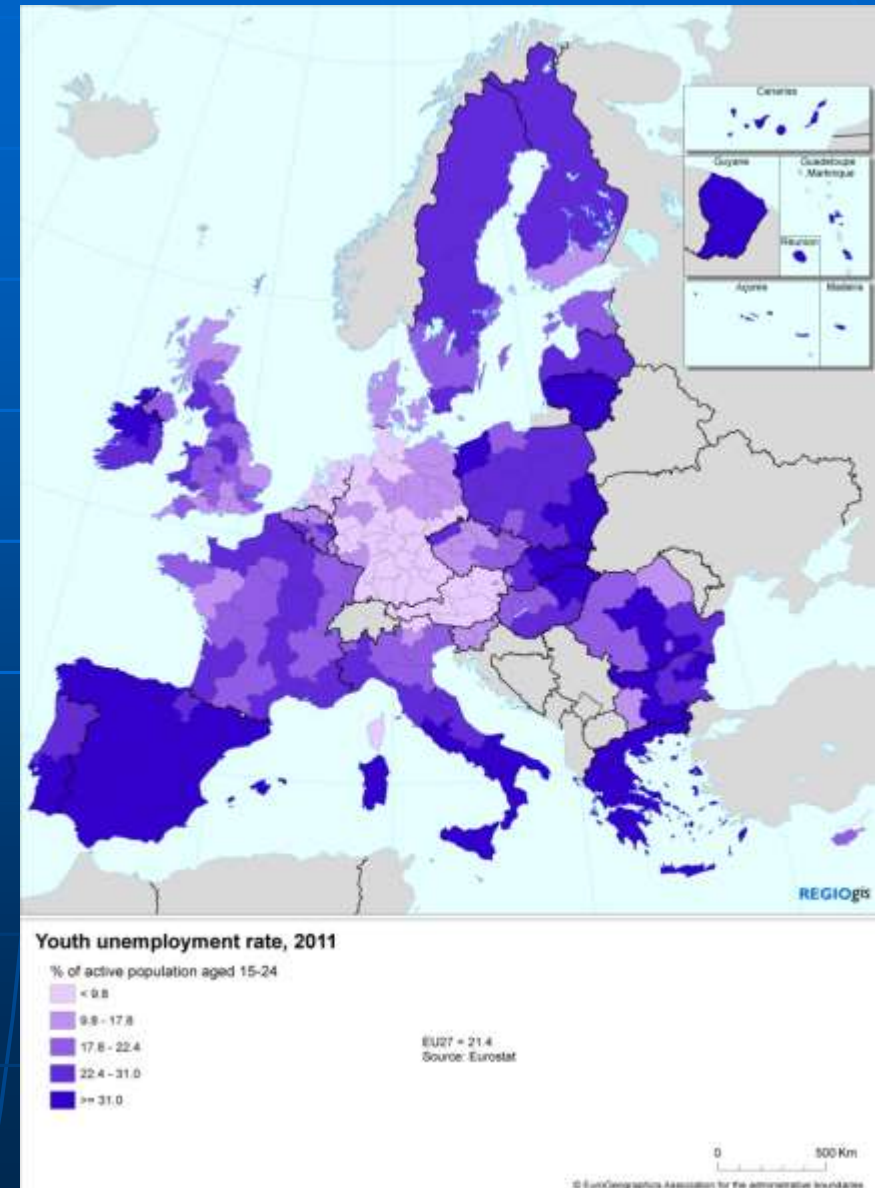
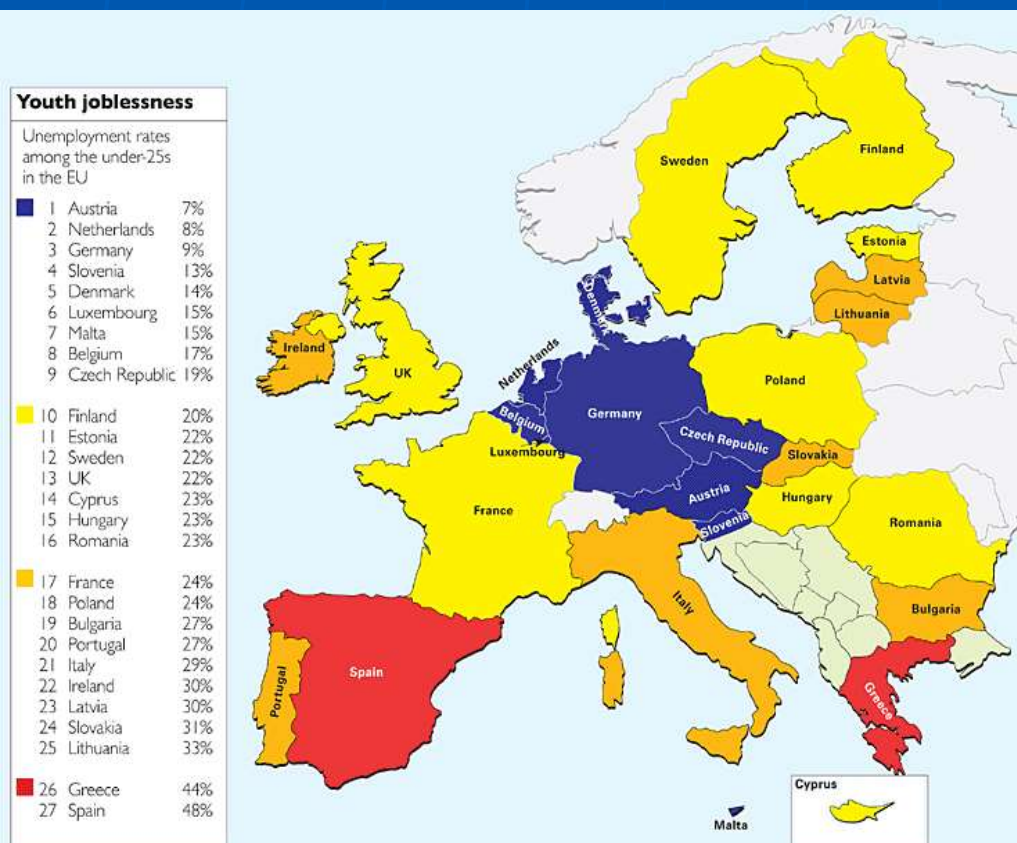
- <= 5.0
- 5.0 - 10.0
- 10.0 - 15.0
- 15.0 - 20.0
- > 20.0
- Data not available

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
Cartography: Eurostat — GISCO, 05/2013

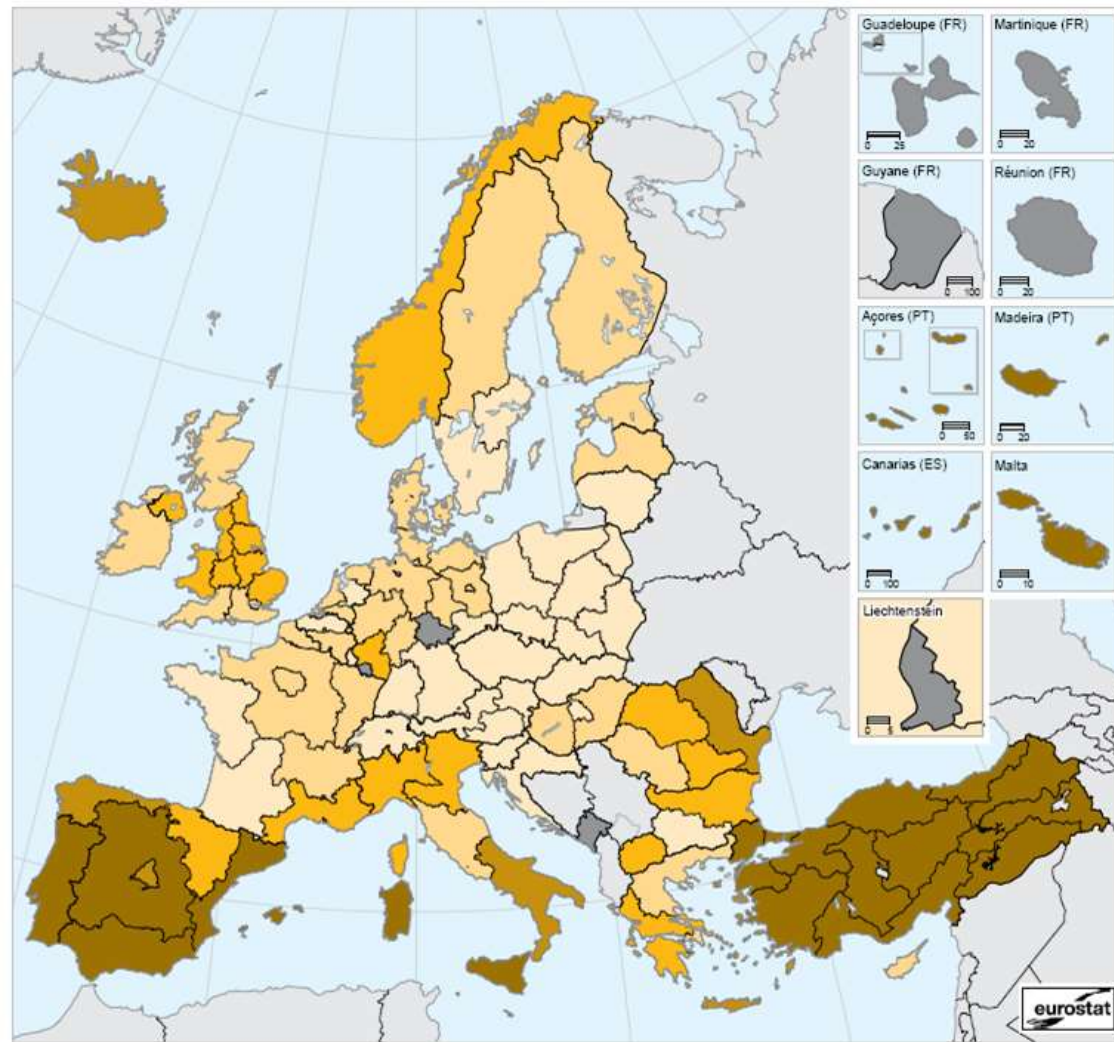

Munkanélküliségi ráta (2011)

Munkanélküliségi ráta a 25 év alatti fiatalok körében

Map 4.3: Early leavers from education and training, by NUTS 1 regions, 2010 ⁽¹⁾
 (% of 18- to 24-year-olds)

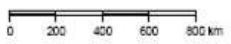

Korai iskolaelhagyók aránya (2010)

(% of 18- to 24-year-olds)
 EU-27 = 14.1

≤ 10
10 – 15
15 – 20
20 – 25
> 25
Data not available

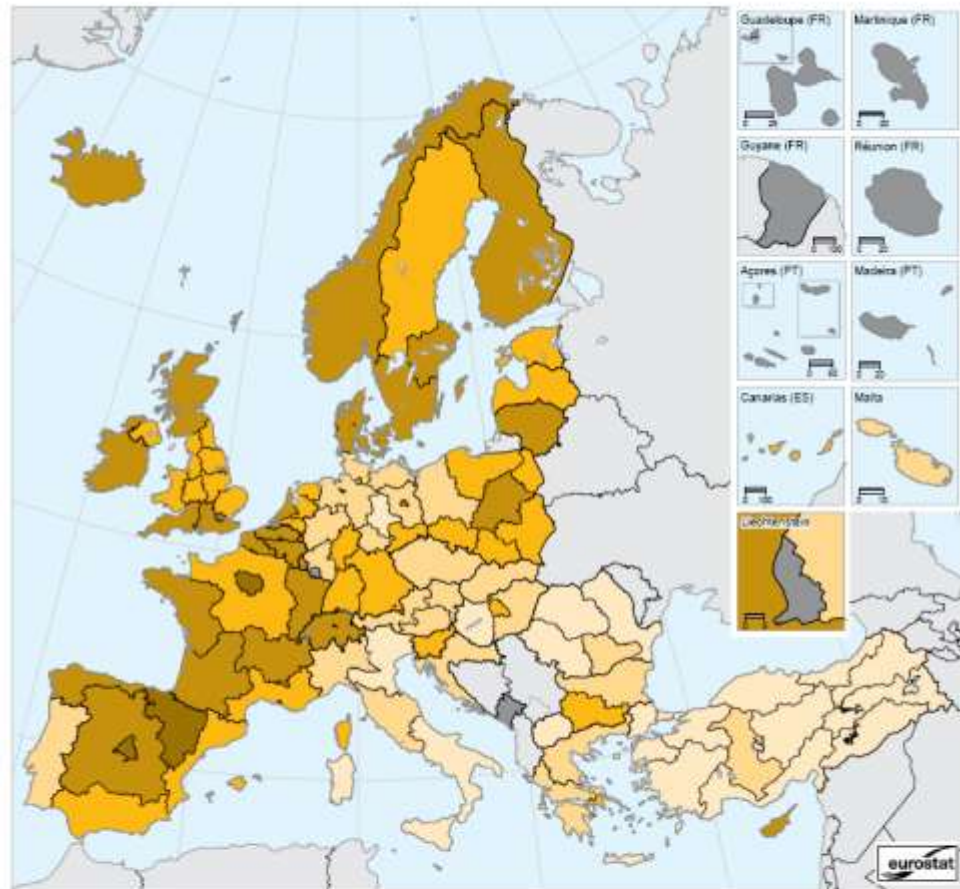
Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat — GISCO, 04/2012

⁽¹⁾ Proportion of those aged 18 to 24 years having attained at most a lower secondary education and not being involved in further education or training; France, Sweden and Switzerland, provisional; Hamburg (DE6), 2008; Brandenburg (DE4), 2007; Mecklenburg-Vorpommern (DE8), 2005; Finland, national level
 Source: Eurostat (online data code: edat_lfse_16)

Felsőfokú oktatásban résztvevők aránya

Map 4.5: Persons aged 30 to 34 years with tertiary education (ISCED levels 5 and 6) attainment, by NUTS 1 regions, 2010 (*)
(% of 30- to 34-year-olds)

(% of 30- to 34-year-olds)
EU-27 = 33.8

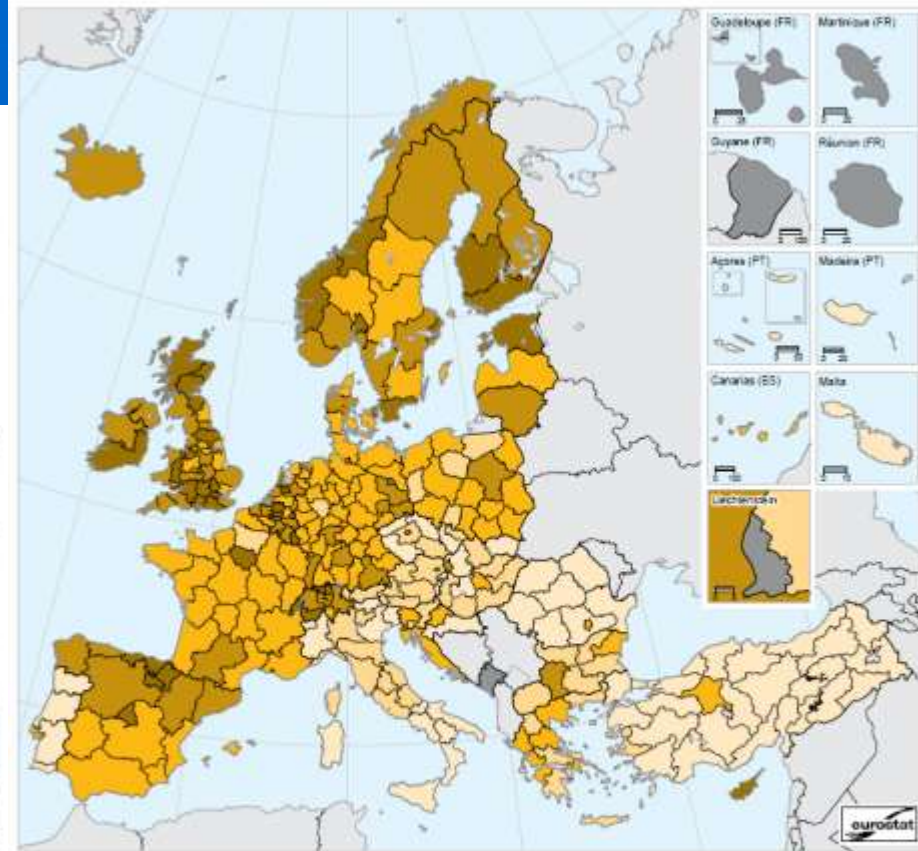
- ≤ 20
- 20 - 30
- 30 - 40
- 40 - 50
- > 50
- Data not available

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
Cartography: Eurostat — GISCO, 04/2012

0 200 400 600 800 km

(*) France and Luxembourg, provisional; Ireland, national level
Source: Eurostat (online data code: [edat_ifs_12](#))

Map 4.6: Persons aged 25 to 64 years with tertiary education (ISCED levels 5 and 6) attainment, by NUTS 2 regions, 2010 (*)
(% of 25- to 64-year-olds)

(% of 25- to 64-year-olds)
EU-27 = 25.8

- ≤ 15
- 15 - 20
- 20 - 30
- 30 - 35
- > 35
- Data not available

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
Cartography: Eurostat — GISCO, 04/2012

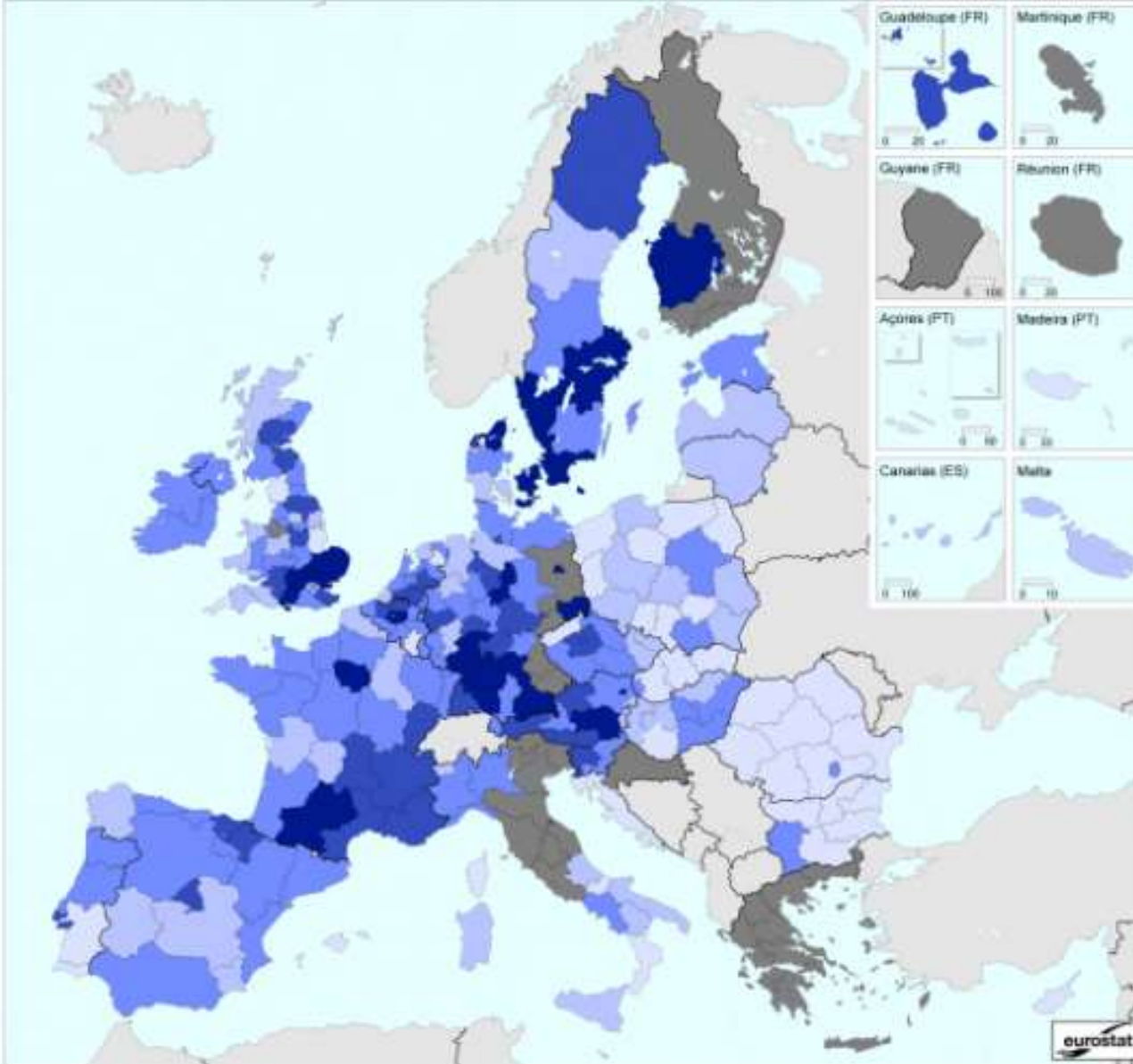
0 200 400 600 800 km

(*) France and Luxembourg, provisional.
Source: Eurostat (online data code: [edat_ifs_11](#))

K+F ráfordítás a GDP %-ában (2010)

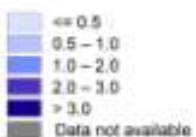
Lisszaboni stratégia
szerint 2010-re 3%

Európa 2020 szerint
továbbra is 3%

(% of GDP)

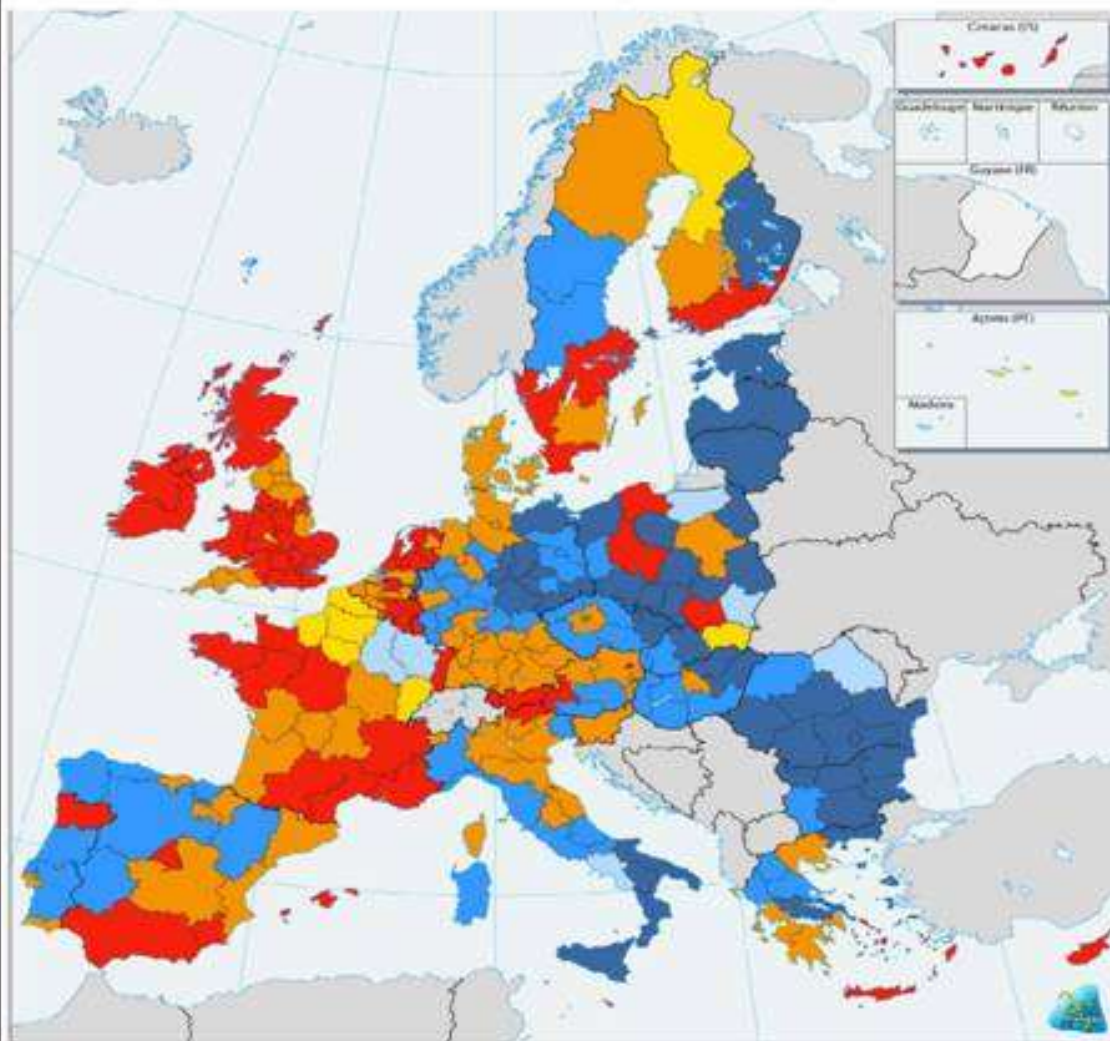
EU-27 = 2.00 (*)

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO
Cartography: Eurostat — GISCO, 07/2013

Vándorlás, természetes szaporodás 2020-ban

A népességváltozás előrejelzésének összetevői

Népességnövekedés

- + vándorlás, + természetes szaporodás
- + vándorlás, - természetes szaporodás
- - vándorlás, + természetes szaporodás

Népességcsökkenés

- - vándorlás, + természetes szaporodás
- + vándorlás, - természetes szaporodás
- - vándorlás, - természetes szaporodás

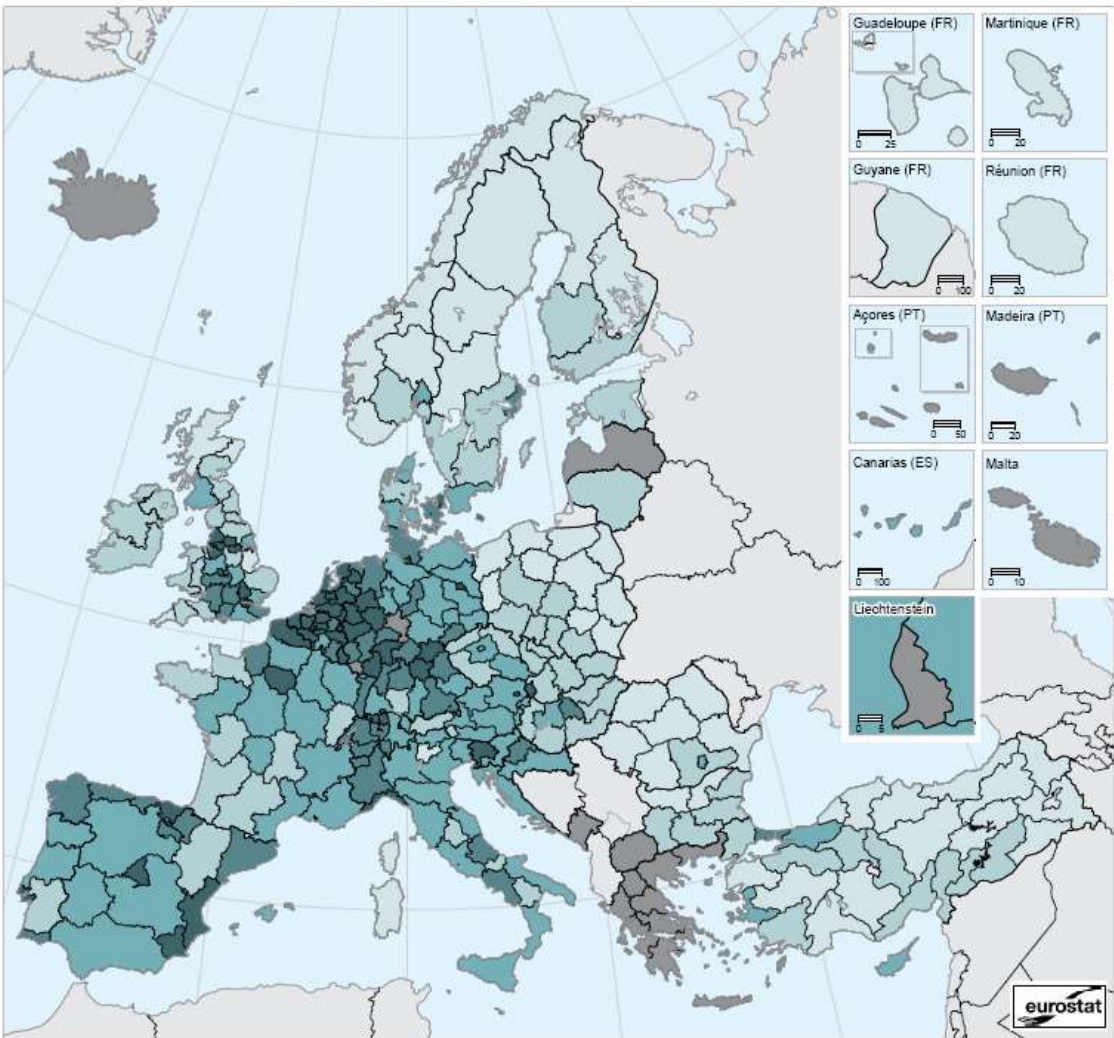
UK: Scotland, Wales, Northern Ireland - NUTS1

Forrás: Eurostat, kivéve Franciaország (INSEE), és Nagy-Britannia (ONS) DG REGIO becslés alapján

0 500 km

Responsible for the colour: [statistik.at](#)

Map 10.1: Density of motorway networks, by NUTS 2 regions, 2009 (*)
 (km per 1 000 km²)

(km per 1 000 km²)
 EU-27 = 15.7

Lightest green	<= 1
Light green	1 – 15
Medium green	15 – 30
Dark green	30 – 45
Very dark green	> 45
Dark brown	Data not available

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat — GISCO, 04/2012

0 200 400 600 800 km

Autópálya-hálózatok sűrűsége (2009)

(*) EU-27, Denmark, Germany, Ireland, France, Italy, Hungary, Romania, Slovenia, the United Kingdom and Norway, 2008; Bulgaria, 2007; Cyprus and Poland, 2006; Portugal, 2004.
 Source: Eurostat (online data code: tran_r_net)

A térszerkezetet befolyásoló főbb tényezők

- Globalizáció
- Szerkezeti és szervezeti rendszerek a gazdaságban
- Transzeurópai hálózatok

I. Globalizáció

- Lendületben tarja, sőt esetenként fel is gyorsítja a gazdaság szerkezeti átrendeződésének mozgástendenciáit
- Agglomerációs előnyöket érvényesítő fejlett szolgáltatásbővülés prognosztizálható
- Tovább folytatódik ezen tevékenységek decentralizációja
- A terjedés sebessége azon múlik, hogy a régiók fejlesztési stratégiáikban mekkora szerepet szánnak a 3. szektornak, ill. hogy milyen súlyt képviselnek a magas hozzáadott értéket termelő, klaszterbe szerveződött ágazatok
- ÚJ FELFOGÁS: a globalizáció hajtóerejét ötvözni a helyi adottságokkal

II. A gazdaság szerkezeti, szervezeti rendszerei

- A globalizáció mellett a 2. nagy tényezőcsoport, ami az európai térségek integrációját befolyásolja
- Európa több országában már lejátszódtak a nagy szerkezeti átrendeződések
- A mediterrán országokban az agrárágazat magas részaránya miatt a 2. és 3. szektor bővülése tovább folytatódik
- Más területeken az ipar belső szerkezeti átalakulása, ill. a termelő szolgáltatások fejlődése vetíthető elő
- Az externáliákra épülő, rugalmas termelés-szervezés, technológiai átalakulás a fejlett szolgáltatásokat a leggyorsabban fejlődő ágazatokká teheti
- Várhatóan megmarad a KKV-k 2/3-os súlya (fontos tényezők a gazdasági-társadalmi kohézió erősítésében, kis tőkeigényük miatt a fejletlen térségek foglalkoztatási gondjainak megoldásai lehetnek, hálózatba szerveződésük felértékelődik)

III. Transz-európai hálózatok fejlődése

- A 3. térformáló erő
- **Versenyképesség fokozása** a közlekedési-, telekommunikációs-, energia-hálózatok összehangolt fejlesztésével
- A **perifériák infrastrukturális helyzete komoly korlát** az európai piacokon, ill. az információ áramlásának sebességében
- Cél: **nagy sebességű vasútvonalak kiépítése** (2010-re 6 órával csökkenteni a perifériák megközelítési idejét), így e térségek potenciális piaci kapcsolatai a mai 10-15 milliós népességű hatókör helyett 20-40 milliósra terjednének ki

Globalizáció generálta hatótényezők

1. Pénzpiacok növekvő koncentrációja
2. Tudásigényes rendszerek térhódítása
3. Technológia transznacionalizálódása
4. Globális oligopóliumok terjedése
5. Transznacionális gazdasági diplomácia megerősödése
6. Világméretű kulturális csere
7. Adminisztratív méretek rugalmassága

Európai városrendszerek várható fejlődési összetevői

- A **globális városok dominanciája** (London, Párizs tovább erősödik, Berlin szerepe még bizonytalan)
- A városrendszerek polarizálódása a **nagy sebességű közlekedési infrastruktúra mentén** (TEN, nemzetközi repterek)
- Az **államhatárok szerepének csökkenése** átalakítja a városhierarchiát (DE egyesítése, keleti határ-menti városok felértékelődése)
- Az **ipari nagyvárosok hanyatlása** (ahol nem volt szerkezetváltás)
- A **nagyvárosokat körülölelő rurális övezetek felértékelődése** a közlekedési folyosók környékén (korábbi városi ipari tevékenységek új telephelyei lehetnek)

A kohézió dimenziói

A kohézió az **integráció előfeltétele**, megkövetelve a nemzeti és közösségi **regionális politika nagyobb összhangját**, ösztönözve a **kölcsönös egymásra-hatást**.

- **Gazdasági** (a régiók és a társadalmi csoportok közti különbségek mérséklése, a népesség minél szélesebb rétegei működhessenek közre és részesedhessenek a gazdasági növekedésből)
- **Szociális** (a foglalkoztatottság legmagasabb szinten tartása, a hátrányos társadalmi rétegek foglalkoztatási lehetőségeinek javítása, munkanélküliség mérséklése)
- **Politikai** (államon és az Európai Közösségen belüli kölcsönös támogatás, belső erőforrások optimális hasznosítása)

Köszönöm a figyelmet!